

Sammanfattning av rapporten

The Financial Crisis – Lessons for Europe from Psychology

Henry Montgomery

Denna rapport handlar om hur psykologisk kunskap kan belysa finanskrisen. Syftet är att visa hur psykologiska insikter kan ligga till grund för reformer som skulle kunna mildra framtida finansiella kriser inom EU-området (snarare än att syftet är att kommentera specifika reformer).

Psykologisk forskning har funnit att människors kognition fungerar på två olika sätt. Det finns en intuitiv funktion (System 1) där människor gör bedömningar och fattar beslut snabbt och automatiskt, och en analytisk funktion (System 2) som är medveten och långsammare. Båda systemen kan vara rationella eller irrationella, beroende på i vilket sammanhang de verkar och även beroende på hur rationalitet och irrationalitet definieras. Detta innebär att det är möjligt att skilja mellan fyra typer av kognitiva funktioner genom att kombinera System 1 respektive System 2, med rationalitet eller irrationalitet, eller mer exakt med en adaptiv eller icke-adaptiv kognitiv funktion.

Adaptiv intuitiv (System 1) kognitiv funktion. System 1 har ibland god kontakt med verkligheten och detta i två olika sammanhang. Å ena sidan, genom att ha tillgång till många tusentals mönster som lagrats i långtidsminnet kan System 1 snabbt och automatiskt känna igen och värdera olika företeelser. Förmågan att göra detta är en viktig beståndsdel i verklig expertkunskap, även på den finansiella marknaden. Å andra sidan, med hjälp av snabba och enkla regler kan lekmän vara bättre än experter på att utnyttja de viktigaste dimensionerna i till exempel en finansiell produkt för att göra snabba och relativt korrekta bedömningar.

Icke-adaptiv intuitiv (System 1) kognitiv funktion. System 1 kännetecknas av ett lokalt här-och-nu-orienterat sätt att tänka, där allt som är utanför fokus är mindre verkligt i någon mening. Detta gäller för såväl riskbedömningar som hur vi utvärderar och integrerar information (prospektteori). Dessutom kan System 1 lura människor – oss alla, vare sig vi är experter

eller lekmän - att se mening där det inte finns någon mening, till exempel i slumpmässiga ekonomiska skeenden. Dessa felbedömningar (bias) leder till överkonfidens och förstärks av ett allmänt konfirmeringsbias, vilket i finanskrisens förspel resulterade i att varken professionella ekonomiska aktörer eller lekmän kunde inse de långsiktiga riskerna med utvecklingen på finansmarknaden, samtidigt som de blev förförda av möjligheten till stora kortsiktiga vinster. Läggt till detta att det troligen rådde en obalans mellan å ena sidan banker och andra finansiella företag, och å andra sidan deras kunder när det gäller förekomsten av vissa kognitiva bias. En misspassning som utnyttjades av den förra parten och gav näring åt de obalanser som till slut ledde till att den finansiella krisen byggdes upp och utlöstes.

Adaptiv analytisk (System 2) kognitiv funktion. De kognitiva bias som bidrog till krisen hade inte kunnat elimineras genom att människor hade gjorts medvetna om dem, även om det finns några enkla ”debiasing”-tekniker som kan vara användbara. För att effektivt motverka kognitiva bias är det nödvändigt att bygga upp en ny kultur som gynnar System 2-tänkande. I en sådan kultur bör individuella skillnader i kognitiva stilar erkännas.

Icke-adaptiv analytisk (System 2) kognitiv funktion. Icke-adaptivt System 2-tänkande innebär ett mer eller mindre omoraliskt slags rationellt tänkande - rationalitet utan hjärta - som uppenbarligen var för handen under den finansiella krisen, inklusive ett par spektakulära fall.

Drivkraften i den finansiella krisen kom från faktorer som verkade på en kollektiv nivå. Innan krisen bröt ut, gick ett ökande antal aktörer åt samma håll, en utveckling som byggde upp den finansiella bubblan. En sådan utveckling karaktäriseras som flockbeteende. Men flockbeteende kan inte ensamt förklara utvecklingen av krisen. Det kan inte förklara den anmärkningsvärda synkronisering av beteenden

hos olika grupper av människor som skedde under åren före finanskrisen. Detta var ett resultat av bristande konkurrens mellan olika synsätt och ledde till en verklighetsbild som innebar att många USA-medborgare uppfattade den egna bostaden som en sedelpress och de svårgenomskådliga CDO-obligationerna som lönsamma finansiella instrument, där risker hade vägts samman på ett sofistikerat sätt. Tillväxten av den finansiella bubblan accelererade som ett resultat av en ökad utbredning av ett grupp tänkande där människor ömsesidigt förstärker en förenklad bild av verkligheten. Detta tänkande är en följd av att sociala identifikationer binder samman parter som tidigare har haft motstridiga intressen, framväxandet av nya sociala normer samt en låg tilltro till den egna förmågan (att t. ex. bedöma de komplicerade CDO-obligationerna). Grupp tänkandet ledde till ett undertryckande av obehagliga röster (exempelvis ekonomer som varnade för vart utvecklingen var på väg), en polarisering mellan olika grupper (vilket visar att grupper är beredda att ta större risker än individer) och en själv censur som i sin tur gav en illusion av samstämmighet.

Ett snabbt raserande av förtroendet över hela världen - inte minst i Europa - fick den finansiella bubblan att explodera och de olika aktörernas gemensamma marschriktning förbyttes i antagonism. En mer kritisk hållning (i linje med System 2) tog över och ledde till ett "sanningens ögonblick", vilket skapade en möjlighet att vidta åtgärder mot framtida kriser. Misstro kan dämpas och förtroende återskapas genom att människor talar med varandra. Så skedde också efter krisen, och det handlade inte minst om samtal mellan såväl politiker i de enskilda länderna som kontakter länderna emellan.

Finanskrisens olika faser kan beskrivas som tre skilda typer av relationer mellan individen och den kollektiva nivån: den endimensionella hyperindividen (uppbyggnaden av den finansiella bubblan), det uppsplittrade kollektivet (finansbubblans bristande) och det välbalanserade kollektivet (målet att försöka återställa ekonomin efter krisen).

I denna rapport ges, det vill jag understryka, en kognitiv beskrivning av den finansiella krisen snarare än en icke-kognitiv enbart baserad på känslor och flockbeteende, och där man försummar att ta upp betydelsen av den upplevda gemensamma verkligheten.

Rapporten kan laddas ned från www.sieps.se

Den finansiella krisen har också setts som en kris för ekonomiska prognoser. Jag har använt mig av prognoser från Oxford Economics för att finna möjliga kognitiva förklaringar till misslyckandet med att förutsäga krisen i såväl Europa som i USA. Rapporten ger stöd för uppfattningen att prognosmakarnas misstag berodde på oförmågan att göra prognoser som sträcker sig längre i tiden än ett år.

En slutsats i rapporten är att framtida kriser kan motverkas genom att man stimulerar en process där människor får utveckla sina egna tankar, känslor och beteenden i ett växelspel mellan ekonomiska aktörer och den omgivande ekonomiska miljön. Detta mål kan inte uppnås enbart genom regleringar utan måste ske med hjälp av olika parter aktiva medverkan. Följande åtgärder rekommenderas för att underlätta en sådan utveckling: (1) Såväl regeringar och statligt kontrollerade företag som organisationer inom den offentliga sektorn bör föregå med gott exempel när det gäller det egna agerandet på det ekonomiska området. (2) Ekonomiska prognoser bör begränsas och ersättas med ökad öppenhet för s.k. "svarta svanar" (oförutsebara händelser), vilket innebär att man på allvar måste beakta att vissa grundläggande aspekter i den reala ekonomin till sin natur är oförutsägbara. (3) Nyskapande forskning inom beteende- och finansiell ekonomi bör stimuleras. Flera europeiska länder erbjuder goda möjligheter till insamling av användbara fältdata. (4) Åtgärder bör vidtas för att öka människors förståelse av såväl finansiella frågor i allmänhet som marknadsekonomi, inbegripet en ökad medvetenhet om riskerna för felbedömningar när det gäller de egna ekonomiska besluten. (5) En utveckling som ökar insynen i och transparensen hos finansiella produkter bör uppmuntras, men reglering är nog inte det bästa medlet att åstadkomma det. Helst bör transparens bli en viktig faktor i konkurrensen mellan banker och finansbolag, och i rapporten behandlas också ett nytt EU-direktiv om regler för mer transparent information om investeringsprodukter.

Slutligen ges i rapporten en utopisk vision av det ekonomiska tillståndet i ett fiktivt land som har utvecklats i linje med de fem rekommendationer som beskrivs ovan.